

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
кафедра музичних інструментів

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації,
проф. Гаврилюк С. В. _____

« 19 » жовтня 2016 р.

ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНСТРУМЕНТУВАННЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

підготовки «Бакалавра»

галузь знань 02 «Культура і мистецтво»

спеціальність 025 «Музичне мистецтво»

освітня програма «Музичне мистецтво»

Луцьк – 2016

Робоча програма навчальної дисципліни «Інструментознавство та інструментування»
для студентів галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне
мистецтво», освітньої програми «Музичне мистецтво».
”_26__”_01, 2016 р. – 12 с.

Розробники:

**Сточанська Мирослава Петрівна, доцент кафедри музичних інструментів,
Кучерук Володимир Феофілович, доцент кафедри музичних інструментів**

Рецензент: Шиманський П.Й., завідувач кафедри музичних інструментів
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат
мистецтвознавства, доцент.

**Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри музичних
інструментів**

протокол № _6__ від _26___. 01. 2016 р.

Завідувач кафедри: _____ (Шиманський П. Й.)

**Робоча програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною комісією факультету мистецтв**

протокол № _5__ від _8_. 01_. 2016 р.

Голова науково-методичної
комісії факультету _____ (Шиманський П. Й.)

**Робоча програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною радою університету**

протокол № _2__ від _19___. 10. 2016 р.

Вступ

Робоча програма навчальної дисципліни «Інструментознавство та інструментування» складена відповідно до освітньо-кваліфікаційної програми підготовки «бакалавр» напряму «Музичне мистецтво».

Курс «Інструментознавство та інструментування» передбачає вивчення основ загального інструментознавства та основ практичного інструментування. Він розрахований на студентів напряму «Музичне мистецтво» спеціалізації «інструменталіст» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» з 2-річним терміном навчання. Основну увагу предмета зосереджено на основних властивостях (акустичних, технічних й виражальних) музичних інструментів, що використовуються сьогодні у колективному ансамблевому (оркестровому) виконавстві. На заняттях, відповідно до теми та рівня музичної підготовки студентів, використовуються партитури (оркестрові, ансамблеві), аудіо-, відео записи музичних творів.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є засвоєння теоретичних основ знань про технічні, акустичні та виражальні характеристики музичних інструментів (народні, класичні), що використовуються в Україні, а також набуття основних початкових практичних навичок створення інструментальних партитур (ансамблевих, оркестрових).

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна має зв'язки з такими навчальними дисциплінами як «Оркестровий клас», «Інструментальний ансамблевий практикум».

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 2	02 «Культура і мистецтво»	вибіркова
	025 «Музичне мистецтво»	
Модулів 2	Музичне мистецтво	Рік підготовки I
Змістових модулів 2		Семестр 2
Загальна кількість годин 60		Лекції 10 год.
		Практичні 20 год.
Тижневих годин 2 семестр - 2 аудиторних: 1,5 самостійна робота: 0,5	бакалавр	Самостійна робота 26 год.
		Консультації 4 год.
		Форма контролю: екзамен - 2 семестр

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни:

- підготовка високопрофесійного керівника музичного колективу до педагогічної та творчої діяльності;
- виховання активної творчої особистості майбутнього викладача музики та керівника музичного колективу з глибокими теоретичними знаннями та відповідними практичними навичками;

Завдання навчальної дисципліни:

- ознайомлення студентів з музичними інструментами (народними, класичними), що використовуються в Україні, їх походженням, розвитком, конструкцією, класифікацією, музично-виражальними засобами та іншими відомостями;

- засвоєння студентами елементарних навичок створення простих інструментальних партитур (ансамблевих, оркестрових).

Студенти повинні знати:

- теоретичні основи музичного інструментарію (історія створення, звуковиразові характеристики, способи їх поєднання у музичному колективі: ансамбль, оркестр);
- основні акустичні, технічні та виражальні характеристики музичних інструментів;
- розташування оркестрових інструментів у партитурі (ансамблева, оркестрова);
- основи запису партитури (ансамблева, оркестрова).

Студенти повинні вміти:

- охарактеризувати оркестровий музичний інструмент (стрій, діапазон, способи гри);
- здійснити запис ансамблевої (оркестрової) партії;
- правильно записати ансамблеву (оркестрову) партитуру;
- визначити ансамблеву (оркестрову) функцію кожної з партій;
- підібрати музичний матеріал для створення ансамблевої (оркестрової) партитури;
- здійснити аналіз ансамблевої (оркестрової) партитури за складом інструментів та ефективністю їх поєднання.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Музичні інструменти оркестру народних інструментів

Тема 1. Види оркестрів народних інструментів. Історичні передумови виникнення. Основні етапи розвитку. Класифікація ансамблів, оркестрів народних інструментів України. Особливості звучання.

Тема 2. Народні струнні інструменти (струнно-щипкові, струнно-ударні, смичково-ударні, фрикційні).

Тема 3. Народні духові інструменти (свисткові, мундштучні).

Тема 4. Народні ударні інструменти (мембранні, самозвучні, шумові).

Тема 5. Ансамблева (оркестрова) партитура. Запис ансамблевих (оркестрових) партій. Ансамблеві (оркестрові) функції інструментальних партій: мелодія, контрапункт, гармонічна педаль, ритмічно-гармонічна фігурація, бас. Створення партитури: інструментування (перекладення, аранжування, обробка).

Змістовий модуль 2. Музичні інструменти симфонічного оркестру

Тема 6. Симфонічний оркестр: історія розвитку, різновиди, особливості звучання.

Тема 7. Струнно-смичкові інструменти (основні акустичні, технічні, виражальні властивості).

Тема 8. Духові інструменти: дерев'яні, мідні (основні акустичні, технічні, виражальні властивості).

Тема 9. Ударні інструменти (з визначеною висотою, без визначеної висоти, рідковживані інструменти). Клавійні інструменти. Епізодичні інструменти.

Тема 10. Оркестрова партитура. Запис оркестрових партій. Ансамблеві (оркестрові) функції інструментальних партій: мелодія, контрапункт, гармонічна педаль, ритмічно-гармонічна фігурація, бас. Створення партитури: інструментування (перекладення, аранжування, обробка).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лек.	Практ. (Семін.)	Лаб.	Конс.	Сам. роб.	Контр. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль 1. Музичні інструменти оркестру народних інструментів							
Тема 1. Види оркестрів народних інструментів. Особливості звучання.		1	2				
Тема 2. Народні струнні інструменти.		1	2				
Тема 3. Народні духові інструменти.		1	2				
Тема 4. Народні ударні інструменти		1	2				
Тема 5. Ансамблева (оркестрова) партитура. Запис партій. Ансамблеві функції. Створення партитури.		1	2		2	14	
Разом за змістовим модулем 1		5	10		2	14	
Змістовий модуль 2. Музичні інструменти симфонічного оркестру							
Тема 6. Симфонічний оркестр: історія розвитку, особливості звучання.		1	2		2		
Тема 7. Струнно-смичкові інструменти		1	2				
Тема 8. Духові інструменти: дерев'яні, мідні.		1	2				
Тема 9. Ударні інструменти. Клавішні, епізодичні інструменти.		1	2				
Тема 10. Оркестрова партитура. Запис партій. Ансамблеві функції. Створення партитури.		1	2			12	
Разом за змістовим модулем 2		5	10		2	12	
Усього годин	60	10	20		4	26	

5. Теми практичних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Види оркестрів народних інструментів. Ознайомлення з типовими складами оркестрів, ансамблів. Розташування інструментів в оркестрі. Оркестр народних інструментів змішаного складу. Оркестр українських народних інструментів. Ансамбль баянів. Ансамбль домр. Ансамбль бандур. Ознайомлення з партитурами різних видів ансамблів та оркестрів.	2
2	Народні струнні інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості. Щипкові інструменти (<i>гуслі, домра, кобза, бандура, торбан, гітара, балалайка</i>): стрій, діапазон, способи гри, використання. Смичково-ударні інструменти (<i>басоля</i>), струнно-ударні інструменти (<i>цимбали, козобас</i>), фрикційні інструменти (<i>ліра, бугай</i>): стрій, діапазон, способи гри, використання, особливості звучання.	2
3	Народні духові інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості. Свисткові інструменти (<i>свистуни, окарина, сопілка, кувиця</i>), язичкові інструменти (<i>ріжок, дуда, сурма, дрімба, баян, акордеон, концертина, бандонеон</i>), мундштучні інструменти (<i>трембіта, козацька труба, ріг</i>): стрій, діапазон, способи гри, використання, особливості звучання.	2
4	Народні ударні інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості.. Мембранні інструменти (<i>литаври, бубон, великий барабан, бухало, тарілка</i>), самозвучні інструменти (<i>підкова, тарілки</i>), шумові інструменти (<i>деркач, торохкало, брязкальця, рубель і качалка</i>): способи гри, використання.	2
5	Ансамблева (оркестрова) партитура. Запис ансамблевих (оркестрових) партій. Ансамблеві (оркестрові) функції інструментальних партій: мелодія, контрапункт, гармонічна педаль, ритмічно-гармонічна фігурація, бас. Створення партитури: інструментування (перекладення, аранжування, обробка).	2
6	Струнно-смичкові інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості. <i>Скрипка, альт, віолончель, контрабас, арфа</i> : стрій, діапазон, способи гри, використання.	2
7	Струнно-смичкові інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості. <i>Скрипка, альт, віолончель, контрабас, арфа</i> : стрій, діапазон, способи гри, використання.	2
8	Духові інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості. Група дерев'яних духових інструментів (<i>флейта, гобой, кларнет, фагот, контрафагот, саксофони</i>): стрій, діапазон, способи гри, використання. (2 год.). Група мідних духових інструментів (<i>валторна, труба, тромбон, туба</i>): стрій, діапазон, способи гри, використання.	2
9	Ударні інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості: з визначеною висотою (<i>литаври, дзвіночки, ксилофон</i> ,	2

	вібрафон, челеста, дзвони): стрій, діапазон, способи гри, використання; без визначеної висоти (трикутник, канстаньєти, бубон і тамбурин, малий барабан, великий барабан, тарілки, тамтам); рідковживані інструменти (бонги, том-том, коробочка, сирена): способи гри, використання. Клавішні інструменти – основні акустичні, технічні, виражальні властивості. Фортепіано, орган: стрій, діапазон, способи гри, використання.	
10	Оркестрова партитура. Запис оркестрових партій. Ансамблеві (оркестрові) функції інструментальних партій: мелодія, контрапункт, гармонічна педаль, ритмічно-гармонічна фігурація, бас. Створення партитури: інструментування (перекладення, аранжування, обробка).	2
Разом		20

6. Консультації

Надання методичної допомоги, забезпечення ілюстративним матеріалом.	4
---	----------

7. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Ознайомитись з партитурами різних видів оркестрів (ансамблів) народних інструментів. Здійснити порівняльний аналіз партитур. Оркестр народних інструментів змішаного складу. Оркестр українських народних інструментів. Ансамбль баянів. Ансамбль домр. Ансамбль бандур. Вивчити особливості запису партитур.	2
2	Народні струнні інструменти. Знайти і надати додаткову інформацію про історію музичних інструментів, майстрів-конструкторів, виконавців на музичних інструментах (відповідно до теми).	2
3	Народні духові інструменти. Знайти і надати додаткову інформацію про історію музичних інструментів, майстрів-конструкторів, виконавців на музичних інструментах (відповідно до теми).	2
4	Народні ударні інструменти. Знайти і надати додаткову інформацію про історію музичних інструментів, майстрів-конструкторів, виконавців на музичних інструментах (відповідно до теми).	2
5	Створити ансамблеву партитуру (музичний епізод 16-ти тактів), поєднавши однотипні музичні інструменти.	6
6	Симфонічний оркестр: різновиди, партитура. Здійснити порівняльний аналіз партитур симфонічного оркестру різноманітних складів (визначених викладачем) за складом інструментів, за способами їх поєднання. Вивчити особливості запису партитур.	2
7	Струнно-смічкові класичні інструменти. Знайти і надати додаткову	2

	інформацію про історію створення струнно-смичкових інструментів, майстрів-конструкторів, виконавців (скрипка, альт, віолончель, контрабас).	
8	Духові інструменти симфонічного оркестру. Знайти і надати додаткову інформацію про історію створення духових (дерев'яні, мідні) інструментів, майстрів-конструкторів, виконавців на музичних інструментах (відповідно до теми).	2
9	Ударні інструменти симфонічного оркестру. Клавійні інструменти. Знайти і надати додаткову інформацію про історію музичних інструментів (ударні, клавійні), майстрів-конструкторів, виконавців (відповідно до теми).	2
10	Створити оркестрову(ансамблеву) партитуру (музичний епізод 16-ти тактів), поєднавши музичні інструменти різних груп.	4
	Разом	26

8. Методи та засоби навчання

Словесні – лекція, розповідь-пояснення, бесіда, дискусія, проблемний виклад.

Наочні – ілюстрація, демонстрація.

Практичні – виконання практичних робіт.

9. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Екзамен(2-й семестр)

- 1.Відповідь (усна) на одне з теоретичних питань курсу.
2. Представлення ансамблевої партитури (епізод з 16 т.):

10. Методи та засоби діагностики успішності навчання

З метою діагностики успішності студентів використовуються наступні методи:

- усне опитування на практичних заняттях;
 - виконання практичних завдань;
 - модульні контрольні роботи;
 - співбесіди на консультаціях;
 - екзамен як підсумковий засіб діагностики успішності.
- засоби:
- завдання для модульних контрольних робіт;
 - навчально-методичні та навчальні посібники, репертуарні збірники оркестрових (ансамблевих) партитур;
 - CD, DVD-диски, аудіо-, відеозаписи провідних колективів.

11. Розподіл балів та критерії оцінювання.

Поточний контроль (max = 40 балів)										Модульний контроль (max = 60 балів)	Загальна кількість балів
Модуль 1										Модуль 2	
Змістовий модуль1					Змістовий модуль2					МКР 1 60	100
T 1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T 10		
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		

Критерії оцінювання:

Успішне розкриття питання по темі оцінюється 4 балами; добре розкриття - 3 балами; неповне розкриття – 2 балами; часткове розкриття – 1 балом, не розкриття питання – 0 балів.

Загальна сума балів поточного контролю становить **40 балів**.

Після освоєння змістового модуля № 1, № 2 обов'язково пишеться модульна контрольна робота, яка оцінюється в **60 балів**.

Якщо поточна семестрова оцінка становить не менше **75 балів**, то за письмовою згодою студента вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з навчальної дисципліни. У протилежному випадку, або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає екзамен. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються.

Структура екзамену

I. Відповідь (усна) на одне з теоретичних питань курсу – **30 балів**;

Критерії оцінювання

Повна правильна відповідь – **27-30 балів**;

Неповна правильна відповідь – **22-26 балів**;

Відповідь частково правильна – **18 -21 балів**;

Відповідь зі значними похибками – **11 -17 балів**;

Відповідь неправильна – **1-10 балів**;

Відповідь відсутня – **0 балів**.

II. Представлення ансамблевої партитури (епізод з 16 т.):

Критерії оцінювання

Успішно виконано інструментування – **27-30 балів**;

Незначні похибки в партитурі – **22-26 балів**;

Інструментування частково правильне – **18 -21 балів**;

Партитура зі значними похибками – **11 -17 балів**;

Інструментування здійснено неправильно – **1-10 балів**;

Завдання не виконано – **0 балів**.

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Добре	
75 - 81	C		
67 -74	D	Задовільно	
60 - 66	E		
1 – 59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

12. Методичне забезпечення

1. Кучерук В.Ф. Грає оркестр українських народних інструментів: Навчально-методичний посібник / В.Ф. Кучерук – Редакційно-видавничий відділ “Вежа”ВДУ імені Лесі Українки – Л., 2005. – 258 с.
2. Кучерук В.Ф., Кучерук Н.П., Олексюк О.М. Оркестровий клас: Навчальний посібник/ В.Ф. Кучерук – Редакційно-видавничий відділ “Вежа”ВДУ імені Лесі Українки – Л., 2010. – 27, 9 у. др. арк.
3. Кучерук Н.П., Сточанська М. П. Інструментальні ансамблі для ладкової кобзи у супроводі бандури, ансамблю бандур: Навчально-методичний посібник. – Л.: Ред. видавн. відділ „Вежа”, 2005. – 141с.
4. Кучерук В. Ф. Клас інструментального ансамблю : навч. посіб. для вищих навч. закл. / В. Ф. Кучерук, Н. П. Кучерук, О. М. Олексюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 240 с.
5. Кучерук В. Ф. Інструментальний ансамбль : хрестоматія для вищих навч. закл. / В. Ф. Кучерук, О. М. Олексюк, Н. П. Кучерук. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 148 с.
6. Сточанська М.П. Вокальні ансамблі у супроводі бандур. (перекладення, аранжування, обробка): Навчально-методичний посібник. – Л.: Ред. видавн. відділ „Вежа”, 2005. – 272с.
7. Сточанська М. П. Земле, моя земле, я люблю тебе (ансамбль бандуристів): Навч.-репертуарний посіб.– Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 264 с., іл., CD.
8. Сточанська М. П. Лесі Українці: Збірник ансамблевих партитур (перекладення, аранжування, обробка) творів із репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 132 с., CD.
9. Сточанська М. П. Пахнуть роси тишею: Збірник ансамблевих партитур (аранжування, обробка) творів із репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 158 с., CD.
10. Сточанська М. П. З Різдом Христовим віншуємо щиро!: Збірник ансамблевих

- партитур (обробка) творів із репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 100 с., CD.
11. Сточанська М. П. Напровесні: збірник ансамблевих партитур (аранжування, обробка) творів із репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Східноєвр. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 128 с., іл., CD.

13.Список джерел

1. Барсова І. Книга про оркестр. – К.: Музич. Україна, 1988. – 157 с.
2. Бобровников Є. Грай, музико. – К.: Музич. Україна, 1968. – 83 с.
3. Гордійчук М. Історія української музики. – К.: Наук. думка, 1989. – Т. 1. – 241 с.
4. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. – К.: Музич. Україна, 1967. – 241 с.
5. Гуцал В. Грає оркестр українських народних інструментів // Райдуга. – 1978. – № 11. – 165 с.
6. Гуцал В. Інструментовка для оркестру українських народних інструментів. – К.: Музич. Україна, 1988. – 79 с.
7. Иванов-Крамской А. Школа игры на шестиструнной гитаре. – М.: Музыка, 1986. – 151 с.
8. Иванов П. Г. Оркестр українських народних інструментів. – К.: Музич. Україна, 1981. – 110 с.
9. Кучерук В.Ф. Грає оркестр українських народних інструментів. – Л.: Ред. видавн. відділ „Вежа”, 2005. – 258 с.
10. Кучерук В.Ф., Кучерук Н. П., Олексюк О.М. Оркестровий клас: навч. посіб. для вищих навч. закл. – Луцьк: Волин.нац.ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 240 с.
11. Кучерук Н.П., Сточанська М.П. Інструментальні ансамблі для ладкової кобзи у супроводі бандури, ансамблю бандуристів: Навч.-метод. посібник – Л.: Ред. видавн. відділ „Вежа”, 2005. – 140 с.
12. Кучерук В. Ф. Інструментальний ансамбль : хрестоматія для вищих навч. закл. / В. Ф. Кучерук, О. М. Олексюк, Н. П. Кучерук. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 148 с.
13. Лапченко В. Методика початкового навчання. – К.: Музич. Україна, 1985.
13. Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні. – К.: Мистецтво, навчання гри в оркестрі народних інструментів. – 1955.
14. Розанов В. Инструментоведение. – М.: Совет. композитор, 1981. – 130 с.
15. Сурков А., Плетнёв В. Переложение музыкальных произведений для готово-выборного баяна. – М.: Музыка, 1977. – 150 с.
16. Сточанська М. Вокальні ансамблі у супроводі бандур. Перекладення, аранжування, обробка: Навч.-метод. посібник – Л.: Ред. видавн. відділ „Вежа”, 2005. – 272 с.
17. Сточанська М. П. Земле, моя земле, я люблю тебе (ансамбль бандуристів): Навч.-репертуарний посіб. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 264 с., іл.
18. Сточанська М. П. Лесі Українці: зб. ансамблевих партитур (перекладення, аранжування, обробка) творів з репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 132 с.
19. Сточанська М. П. Пахнуть роси тишею: зб. ансамблевих партитур (аранжування, обробка) творів з репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 158 с.

20. Сточанська М. П. З Різдвом Христовим віншуємо щиро!: зб. ансамблевих партитур (обробка) творів з репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 100 с.
21. Сточанська М. П. Напровесні: збірник ансамблевих партитур (аранжування, обробка) творів із репертуару тріо бандуристок «Дивоструни» / Мирослава Петрівна Сточанська. – Луцьк: Східноєвр. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 128 с., іл., CD.
22. Хоткевич Гнат. Музичні інструменти українського народу. – Х., 2002. – 288 с.
23. Хашеватська С. Інструментознавство. Підручник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації – Вінниця, НОВА КНИГА, 2008. – 256 с. Черкаський Л. Українські народні музичні інструменти. – К.: Мистецтво, 1990. – 15с.
24. Шиманський П.Й. Грає інструментальний ансамбль «Експромт»: навч. посіб. для студ мистецьких навч. закл. III-IV рівнів акредитації: у 2 ч. Ч I / П. Й. Шиманський. – Луцьк: – Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. – 142 с.
25. Шиманський П.Й. Грає інструментальний ансамбль «Експромт»: навч. посіб. для студ мистецьких навч. закл. III-IV рівнів акредитації: у 2 ч. Ч II / П. Й. Шиманський, В. А. Тиможинський, А. Г. Єфименко. – Луцьк: – Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. – 134 с.
26. Юцевич Ю. Словник музичних термінів. – К.: Музич. Укр., 1977. – 206 с.
27. Яремко Б. Уторопські сопілкові імпровізації. – Рівне: Ліста, 1997. – С.4.